

ORXAN PAMUK ASARLARINING VIZUAL VA KINEMATOGRAFIK TALQINLARI: KINO RASSOMI NAZARIDAN

Qodirova Dilafruz Muxsinovna

San'at nazaryasi va tarixi kafedrası professori,

San'atshunoslik fanlari doktori

Erkinova Kamola Bahtiyor qizi

Kino va telefonning tasviriy yechimi

1-kurs Magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18785542>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Orxan Pamuk asarlarining vizual va kinematografik talqinlari kino rassomi nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Muallif Pamuk ijodidagi shahar muhiti, makon, rang, yorug'lik, rekvizit va vaqt tushunchasining badiiy hamda ramziy ahamiyatini ochib beradi. "Qor", "Istanbul: Xotiralar va shahar" hamda "Begunohlik muzeyi" asarlaridagi vizual tafsilotlarning ekranlashtirish jarayonidagi imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Maqolada ichki monolog, metaforik ma'no va psixologik chuqurlikni sahna dizayni orqali ifodalash masalalari yoritilib, Pamuk ijodining kino san'ati bilan mushtarak jihatlari asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Orxan Pamuk, kino rassomi, vizual talqin, kinematografiya, sahna dizayni, rekvizit, rang va yorug'lik, makon, metafora, psixologik tasvir, ekranlashtirish.

Аннотация. В данной статье творчество Орхан Памук рассматривается с точки зрения художника кино. Анализируются визуальные и кинематографические возможности его произведений, особенности изображения городского пространства, цвета, света, предметной среды и времени. Особое внимание уделяется романам «Qor», «Istanbul: Xotiralar va shahar» и «Begunohlik muzeyi», их символике и потенциалу для экранизации. В статье раскрываются проблемы визуализации внутреннего монолога и психологической глубины персонажей средствами сценографии. Делается вывод о тесной связи художественного мира Памука с кинематографическим мышлением.

Ключевые слова: Орхан Памук, художник кино, визуальная интерпретация, кинематография, сценография, реkvizit, цвет и свет, пространство, метафора, психологизм, экранизация.

Annotation. This article analyzes the visual and cinematographic interpretations of the works of Orxan Pamuk from the perspective of a production designer. It explores the artistic and symbolic significance of urban space, color, light, props, and the concept of time in Pamuk's novels. Particular attention is given to *Qor*, *Istanbul: Xotiralar va shahar*, and *Begunohlik muzeyi* and their potential for screen adaptation. The study discusses the challenges of visualizing inner monologues and psychological depth through scenography and cinematic techniques, highlighting the close relationship between Pamuk's literary style and cinematic thinking.

Keywords: Orxan Pamuk, production designer, visual interpretation, cinematography, scenography, props, color and lighting, space, metaphor, psychological depth, screen adaptation.

Orxan Pamuk — zamonaviy Turkiya adabiyotining eng nufuzli yozuvchilaridan biri bo'lib, uning ijodi tarix, shahar muhitlari, madaniyat va inson psixologiyasi bilan chambarchas

bog‘langan. Pamukning asarlarida vizual detal va atmosferaning roli katta, bu esa ularni kino ekraniga moslashtirishda kino rassomi uchun noyob imkoniyat yaratadi. Ushbu maqolaning maqsadi — kino rassomi nuqtai nazaridan Pamuk asarlarining vizual va kinematografik imkoniyatlarini tahlil qilish va ularni sahnalashdagi ijodiy muammolarni ko‘rsatishdir.

Pamukning adabiy uslubi realizm bilan metafora¹, tarixiy voqealar bilan shaxsiy hissiyotlarni uyg‘unlashtiradi. Uning asarlarida shahar muhitlari, landshaft va personaj psixologiyasi o‘quvchida kuchli vizual taassurot qoldiradi. Masalan, “Qor” romanida qor va sovuq muhit, nostalgik shahar manzaralari kino rassomi uchun sahna yaratishda asosiy vosita hisoblanadi. “Istanbul: Xotiralar va shahar” asarida esa shaharning o‘tmishi va hozirgi zamoni o‘rtasidagi ziddiyatlar vizual simbolika² orqali aks ettiriladi.

Pamukning asarlarida sahna va makon tafsilotlari keng ishlatiladi. Kino rassomi uchun bu yorug‘lik, ranglar, landshaft, kostyum va rekvizitlar orqali sahnani yaratish imkoniyatini beradi. Misol uchun, “Qor” romanidagi izolyatsiya va ichki konflikt qorli manzarada kamera burchagi va ranglar yordamida kuchaytirilishi mumkin. Shuningdek, Pamuk asarlarida personaj va makon o‘rtasidagi bog‘lanish, metaforik ma‘no bilan boyitilgan, bu esa kino tilida sahnalarga aks ettiriladi.

O‘zbek kinofilmlarida tarixiy va epik janrlar mavjud bo‘lib, ularni Pamukning vizual tafsilotlari bilan uyg‘unlashtirish mumkin. Masalan, tarixiy mavzudagi sahnalarni sahnalashda, Pamuk asarlaridagi detalga e‘tibor, atmosfera va metafora elementlarini qo‘llash kino rassomi uchun yangi ijodiy imkoniyat yaratadi.

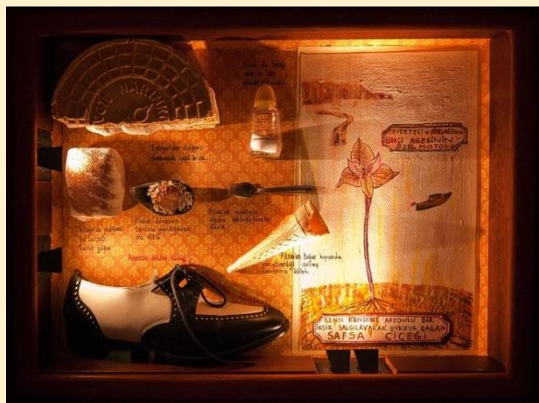
Pamuk asarlaridagi ranglar, yorug‘lik va makon simbolik ma‘noga ega. Kino rassomi uchun bu elementlarni sahnaga tatbiq etish personajlarning ichki dunyosi va shahar muhitini birlashtiradi. Masalan, qorli va soya tushgan manzaralar ichki hissiyotlarni kuchaytiradi, kostyum va rekvizitlar esa davr va madaniyatni ifodalaydi.

Pamukning asarlarini sahnalashda uchraydigan asosiy muammolardan biri — detallarni sahna bilan uyg‘unlashtirish va metaforik ma‘noni vizual tarzda aks ettirish. Kino rassomi bu muammoni kameraning burchagi, rang palitrasi va sahna kompozitsiyasi orqali hal qilishi mumkin.

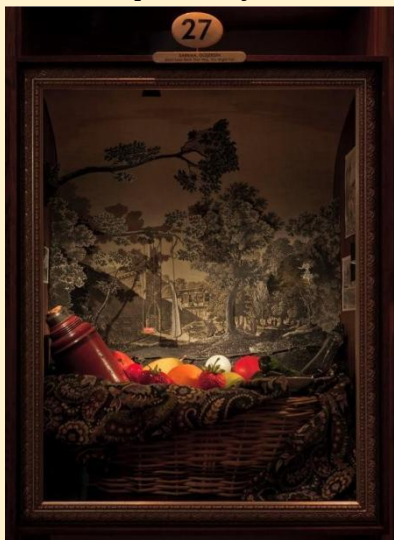

¹ Metafora – o‘xshashlik asosida bir tushunchaning nomi orqali boshqa tushunchani ko‘chma manoda ifodalash usuli.

² Vizual simbolika – g‘oya yoki ma‘noni rang, obraz, detal va tasvirlar orqali ramziy tarzda ifodalash usuli.

sahnalarni sahnalashda, Pamuk asarlaridagi detalga e'tibor, atmosfera va metafora elementlarini qo'llash kino rassomi uchun yangi ijodiy imkoniyat yaratadi. Pamuk asarlarida predmetlar ko'pincha xotira va shaxsiyat ramzi sifatida namoyon bo'ladi. "Begunohlik muzeyi" romanida buyumlar markaziy o'rin egallaydi. Kino rassomi uchun bu roman rekvizit³ bilan ishlashning yorqin namunasi bo'la oladi. Har bir buyum kadrda alohida e'tibor bilan joylashtirilishi, rang va faktura orqali qahramonning ichki kechinmalarini ifodalashi mumkin. Bu esa adabiy matnning vizual talqinini boyitadi.

Pamuk ijodida vaqt tushunchasi ham vizual yechimlar orqali ifodalanadi. U ko'pincha o'tmish va hozirgi zamon o'rtasida erkin harakat qiladi. Kino san'atida buni yorug'lik o'zgarishi, ranglarning sekin almashinuvi yoki dekoratsiyalarning eskirish darajasi orqali ko'rsatish mumkin. Kino rassomi uchun Pamuk romanlari vaqtning statik emas, balki hissiy holat sifatida berish imkonini yaratadi.

Kinomatografik talqinlarda Pamuk asarlarining ichki monologlarga boyligi alohida muammo tug'diradi. Biroq kino rassomi bu muammoni vizual metaforalar orqali hal qilishi mumkin. Masalan, yopiq xonalar, tor ko'chalar, oynalar va akslar qahramonning ichki dunyosini ifodalashda samarali vosita bo'la oladi. Bu Pamuk matnidagi psixologik chuqurlikni saqlab

qolishga yordam beradi.

Pamukning asarlarida Sharq va G'arb madaniyatlari o'rtasidagi ziddiyat ham vizual darajada ifodalanadi. Kino rassomi uchun bu qarama-qarshilikni dekoratsiya va kostyumlar orqali ko'rsatish muhimdir. An'anaviy bezaklar va zamonaviy buyumlarning bir kadrda uyg'unlashuvi Pamuk ijodining asosiy g'oyalaridan birini ochib beradi. Orhan Pamuk ijodi adabiyot bilan cheklanib qolmay, u xuddi kinomatografik tafakkurga ega ijodkor kabi voqelikni kadrma-kadr tasvirlaydi. Uning romanlarida sahnalar go'yo kamera nigohi ostida jonlanadi: tor Istanbul ko'chalari, xira chiroqlar, oynadan tushayotgan xiralashgan nur - bularning barchasi vizual tasvir kuchi bilan o'quvchini voqealar ichiga tortadi. Pamuk so'z orqali kadr yaratadi, har bir epizod ichki monolog, sukunat va ramziy detallar bilan boyitiladi. Shu bois uning asarlari o'qilmaydi, balki tomosha qilinadi. Pamuk romanlarida vaqt va xotira kino montajiga o'xshash tarzda harakat qiladi: o'tmish va hozirgi zamon o'zaro kesishadi, ichki xotiralar retrospektiv sahnalar⁴ kabi qayta

³ Rekvizit – sahna, kino yoki suratga olish jarayonida obrazni to'ldirish va voqeani ishonarli qilish uchun ishlatiladigan buyumlar.

⁴ Retrospektiv sahna –asarda voqealar rivoji to'xtab, qahramonning o'tmishdagi xotiralari yoki oldingi hodisalar tasvirlanadigan sahna.

jonlanadi. Ayniqsa, shaxsiylik va milliylik o'rtasidagi ziddiyatlar dramatik syujet asosida berilib, inson ruhiyati psixologik film darajasida ochiladi. Uning qahramonlari ko'pincha sukut orqali gapiradi - bu esa badiiy kinoga xos bo'lgan ichki dramatismni⁵ kuchaytiradi.

Shu ma'noda Orxan Pamuk adabiyoti kinomatografiya bilan mushtarak ruhga ega: u hikoya qilmaydi, balki ko'rsatadi; izoh bermaydi, balki his qildiradi. Uning asarlari rejissyor uchun tayyor ssenariy emas, ammo kuchli vizual va falsafiy qatlamga ega bo'lgan adabiy makondir. Pamuk ijodi - bu so'z bilan yaratilgan kino, o'quvchi esa uning eng faol tomoshabinidir.

Xulosa qilib aytganda, Orxan Pamuk asarlari kino rassomi uchun cheksiz vizual imkoniyatlar manbai hisoblanadi. Uning romanlari rang, makon, predmet va vaqt bilan ishlash orqali kinomatografik talqinda yangi ma'nolar kasb etadi. Pamuk ijodining vizual talqinlari adabiyot va kino o'rtasidagi ijodiy muloqotni yanada boyitib, zamonaviy san'atda muhim o'rin egallaydi.

ADABIYOTLAR

1. Pamuk, Orxan. "Qor". Istanbul: Iletisim, 2002.
2. Pamuk, Orxan. "Istanbul: Xotiralar va shahar". New York: Alfred A. Knopf, 2005.
3. Çetin, A. "Orxan Pamuk va shahar tasviri." Turkish Studies, 2018.
4. Karadağ, H. "Turk adabiyotida vizual tafsilotlar." Ankara University Press, 2017.
5. Öztürk, M. "Orxan Pamukning kino imkoniyatlari." Journal of Visual Arts, 2019.
6. Erdem, S. "Turk adabiyotini sahnalash." Ankara Film Studies, 2016.

⁵ Ichki dramatism –qahramonning ichki kechinmalari, ruhiy ziddiyatlari va psixologik kurashi orqali yuzaga keladigan keskinlik.